

До спеціалізованої вченої ради
К 64.051.28 у Харківському
національному університеті
імені В.Н. Каразіна
61022, м. Харків,
майдан Свободи, 6

ВІДГУК

офіційного опонента Письменного Дмитра Петровича на дисертацію та автореферат Новака Романа Васильовича на тему: «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харків, 2015. – 214 с.

Актуальність теми дослідження. Вивчивши дисертацію, автореферат та публікації по темі дисертації, офіційний опонент вважає, що актуальність дисертаційного дослідження сумнівів не викликає. Це обумовлено тим, що протидія злочинності одним лише покаранням не є ефективною. Тому наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття ідуть активні наукові пошуки альтернативних форм боротьби з цим суспільно-небезпечним явищем. Така тенденція, спрямована на пошук інших способів вирішення кримінально-правових конфліктів, а саме шляхом укладання угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим або між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) про визнання винуватості у кримінальному провадженні. Вона отримала схвалення у документах міжнародно-правового характеру. Так, Комітет Міністрів держав-членів Ради Європи в офіційних рекомендаціях підтримав ідею позасудового врегулювання суперечок, що виникають у зв'язку з вчиненням злочинних дій. По суті в арсеналі органів кримінальної юстиції та судів можна виділити два напрями правової протидії злочинності: перша з них є класичною і детермінує залежність між злочином та покаранням; друга – передбачає врегулювання конфлікту іншим шляхом: укладенням відповідних угод в кримінальному провадженні. Така процедура по суті передбачає оптимізацію кримінальної процесуальної форми, яка сприяє

ефективній реалізації права особи на вільний доступ до правосуддя, економному й раціональному використанню ресурсів, які виділяються для здійснення правосуддя, скороченню строків розгляду кримінальних проваджень та зменшенню навантаження на суддівську систему.

Слід погодитися з дисертантом в тому, що інститут кримінального провадження на підставі угод є нововведенням для вітчизняного кримінального судочинства та належить до особливих порядків кримінального провадження. Вказаний інститут сприйнятий суспільством позитивно, оскільки передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором або потерпілим є поширеним на сьогодні альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів.

Оскільки ґрунтовних вітчизняних теоретичних досліджень присвячених власне проблематиці кримінального провадження на підставі угод бракує, то актуальність теми дисертації є беззаперечною, а звернення до цих важливих проблем після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України свідчить про своєчасність даного дисертаційного дослідження, що має науково-прикладне значення.

Офіційний опонент підтверджує, що дослідження проведене відповідно Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011-2014 рр., схвалених вченою радою ХНУВС 28 грудня 2010 р. (протокол № 10).

Роботу виконано у рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (номер державної реєстрації 0113 U 008189).

Вивчення дисертації, автореферату та наукових публікацій свідчать про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертанту всесторонньо й повно дослідити задекларовану тему.

Здобувачем, з погляду опонента, правильно сформульовані об'єкт і предмет дослідження.

Він продемонстрував знання сучасних наукових методів, що позитивно відбилося на результатах дисертаційного дослідження (с. 7-8), підтвердило їх наукову обґрунтованість і новизну розроблених теоретичних висновків і науково-практичних рекомендацій, що виносяться на захист.

Аналіз дисертаційної роботи дає нам підставу стверджувати, що мета, яку ставив перед собою дисертант у своєму дослідженні, а саме – на основі системного аналізу теорії кримінального процесуального права, вітчизняного й зарубіжного законодавства та практики його застосування визначити особливості здійснення та шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угод (с. 6-7 дисертації) – у цілому ним досягнута.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність.

Результати дисертаційного дослідження Новака Р.В. є аргументованими та переконливими, вони отримані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження.

Емпіричну базу дисертації становлять: а) результати анкетування 35 адвокатів, 110 суддів та 40 працівників органів прокуратури у Вінницькій, Волинській, Київській, Харківській, Хмельницькій та Черкаській областях; б) вивчення та аналізу 250 кримінальних справ, які перебували у провадженні судів упродовж 2013 р. – 1 півріччя 2015 року (с. 8).

Вивчення дисертації показало вдалість вибору Новаком Р.В. методів наукового дослідження, комплексного використання загальних і спеціальних методів наукового аналізу.

Належна методологія також є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків та результатів, викладених в дисертації. Виконана робота ґрунтується на загальному діалектичному методі пізнання соціальних явищ та процесів, відповідно до якого проблеми, що вирішуються в дисертації, розглядаються в єдності їх соціального змісту та правової форми.

Під час дослідження автором використовувалися й інші методи дослідження, такі як: історико-правовий, системно-структурний, статистичний, формально-юридичний, соціологічний та ін.

Вони дозволили дисертанту показати важливість підходу до з'ясування теоретичних положень щодо особливостей кримінального провадження на підставі угод в Україні як самостійного правового інституту.

Слід констатувати, що методологія дослідження побудована вірно, передбачає використання апробованої системи методів та методик. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку виглядає чітко і зрозуміло та цілком відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці здобувачем в цілому досягнуті.

Обсяг використаних у роботі бібліографічних джерел є цілком достатнім.

Таким чином, обґрунтованість та достовірність отриманих дисертантом результатів, висновків і пропозицій забезпечена завдяки використанню широкого кола наукових джерел, різноманітних методів наукового та практичного аналізу поставлених завдань.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Робота Новака Р.В. є самостійним завершеним монографічним дослідженням, в якому наведено вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному розкритті правової сутності інституту угод в кримінальному провадженні України.

Серед наукових положень та висновків, які характеризуються науковою новизною, слід відзначити, зокрема такі:

- обґрунтовано виділення процесуальних та соціально-психологічних критеріїв угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні, які характеризують угоду в цілому, зокрема як інститут кримінального процесуального права та документ, що засвідчує досягнення певних домовленостей між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) – (с. 71-73);

- запропоновано та аргументовано поділяти ознаки, які властиві всім особливим порядкам вітчизняного кримінального провадження, на дві групи: а) суб'єктивні, що визначають порядок здійснення провадження щодо спеціального суб'єкта, та б) нормативні, які відображають особливості правового регулювання окремих суспільних відносин (с. 23-25);

- обґрунтовано доцільність обмеження часових меж укладення угоди про визнання винуватості, зокрема, зазначається автором, що укладення угоди про визнання винуватості можна ініціювати в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції (с. 149-151);

- доведено необхідність затвердження прокурором вищого рівня проекту угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, що сприятиме усуненню недоліків під час застосування цієї угоди (с. 154-155);

- обґрунтовано висновок щодо способів спрощення кримінальної процесуальної форми та доведено, що основними з них є: а) невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми; б) встановлення для здійснення кримінального провадження стислих строків; в) введення в кримінальну процесуальну форму додаткових елементів, які виступають фактором прискорення здійснення кримінального судочинства (с. 16-17, 25);

- наведено додаткову аргументацію щодо необхідності доповнення КПК України положенням про визначення в угоді про визнання винуватості конкретних обов'язків підозрюваного та органу досудового розслідування щодо їх співпраці, зокрема обов'язку прокурора гарантувати такій особі забезпечення заходів безпеки (с. 159-162).

Висловлене вище підтверджує наукову обґрунтованість та достовірність зроблених в дисертації теоретичних висновків та науково-практичних рекомендацій.

Практичне значення результатів дослідження.

Отримані автором результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у різних аспектах правової діяльності. Вся сукупність теоретичних та практичних висновків дослідження Новака Р.В. свідчить про те, що вони є певним внеском в сучасну науку кримінального процесу, оскільки розширюють і поглиблюють уявлення про сутність та зміст інституту угод в кримінальному процесі України.

Сформульовані дисертантом в роботі положення, висновки та пропозиції вже використовуються:

- у правотворчій діяльності під час внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють підстави та умови укладення угод у кримінальному процесі;

- у правозастосовній сфері для поліпшення практичної діяльності працівників органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, суду (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Печерського районного суду м. Києва від 03.06.2015 р. № 1027/15);

- у навчальному процесі під час укладання підручників, навчальних посібників та проведення занять з дисциплін «Кримінальний процес України», «Сучасні проблеми кримінального процесу» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 29.04.2015 р.).

Дисертація має чітку структуру: складається зі вступу та трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи, залежно від висвітлених питань.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади інституту угод у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів, в яких автор послідовно досліджує сутність та значення особливих порядків кримінального провадження в Україні, інститут угод як прояв диференціації кримінальної форми, а також узагальнено міжнародний досвід застосування угод у кримінальному провадженні (с. 13-60).

Слід погодитися з дисертантом, що основними способами спрощення кримінальної процесуальної форми є: невикористання окремих елементів кримінальної процесуальної форми (наприклад, нездійснення досудового розслідування в загальному порядку відповідно до КПК України чи виключення судового слідства зі стадії судового розгляду справи в суді першої інстанції); встановлення для здійснення кримінального провадження стислих строків (зокрема, здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення характеризується особливістю відносин між потерпілим і особою, яка вчинила правопорушення, що дозволяє стверджувати про високу ймовірність їх примирення); введення в кримінальну процесуальну форму додаткових елементів, які виступають фактором прискорення здійснення кримінального судочинства, наприклад, у КПК України закріплено інститут угод, що значно спрощує здійснення кримінального провадження (с. 31-36).

На думку офіційного опонента, вірним є твердження Новака Р.В. про те, що особливі порядки кримінального провадження співвідносяться із загальними, як логічні категорії «окремого» та «загального». На підставі аналізу основних ознак особливих порядків кримінального провадження ним визначено, що кожному з них характерні свої особливості, ознаки та процесуальні умови, завдяки яким вони здійснюються, а також доведено доцільність виокремлення двох груп ознак: суб'єктивних та нормативних, які об'єднують всі особливі порядки кримінального провадження (с. 17-25).

Правильно наголошується автором, що становлення та розвиток інституту угод у державах загальної правової системи здійснювалося на основі неформальної судової практики, яка виробила низку судових прецедентів. Наголошується, що практика застосування інституту угод про визнання винуватості в державах континентальної правової системи розвивалася одночасно з розширенням правил дискреційного переслідування без формального визнання винуватості (с. 58-59).

Далі дисертант досить детально аналізує дві моделі альтернативних способів вирішення кримінальних правових конфліктів: трансакцію та

медіацію. Ним досліджено основні види угод про визнання винуватості у державах англосаксонської правової сім'ї.

З'ясовано, що сутність угоди про застосування альтернативних видів виправного впливу полягає у досягненні домовленості між прокурором та адвокатом про те, що пред'явлене особі обвинувачення призупиняється на певний строк і в подальшому може бути скасовано за умови виконання правопорушником обов'язків з лікування від наркозалежності, алкоголізму, виконання громадських робіт, відшкодування збитків тощо. Вказано, що латеральні угоди передбачають зміну характеру обвинувачення, у тому числі виду правопорушення та міри покарання обвинуваченому в обмін на конструктивну співпрацю з органами досудового розслідування (с. 55-58, 60).

У другому розділі «Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні» досліджено поняття, зміст і значення, підстави та умови укладення угоди про примирення, а також визначено проблемні питання здійснення кримінального провадження на підставі угоди про примирення (с. 61-108).

В цій частині роботи дисертантом доводиться, що угода про примирення є своєрідним актом між потерпілим та правопорушником про відновлення безконфліктного становища або певним консенсусом потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого, у результаті чого кожен з них отримує певну вигоду для себе (с. 63-68).

Крім того, автором обґрунтовано, що надання можливості потерпілому й підозрюваному чи обвинуваченому досягти домовленостей у кримінальному провадженні дозволяє вирішити проблеми диференціації кримінальної процесуальної форми під час розв'язання кримінально-правових конфліктів у досудовому розслідуванні і судовому провадженні, зокрема, сприяє гуманізації та демократизації кримінально-правових норм, розширює дію таких засад кримінального провадження, як диспозитивність і змагальність сторін, запобігає криміналізації та десоціалізації злочинців у місцях позбавлення волі,

знижує рівень рецидивної злочинності, скорочує витрати на кримінальне судочинство тощо (с. 72-74).

Заслугує підтримки позиція Новака Р.В. про те, що примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим може мати одну з трьох форм: 1) відмова потерпілого від обвинувачення; 2) примирення винного з потерпілим відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України; 3) укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні. Підкреслено, що такі форми досягнення примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим тягнуть різні процесуально-правові наслідки (с. 86-87).

Дисертантом обґрунтовано необхідність доповнення статті 476 КПК України частиною шостою, в якій має бути зазначено, що збирання доказів щодо невиконання засудженим умов угоди здійснюється потерпілим і прокурором у порядку, визначеному статтею 93 КПК України та у строки, передбачені частиною 1 статті 476 КПК України (с. 104-105).

У третьому розділі «Угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у кримінальному провадженні» дисертант розглядає сутність угоди про визнання винуватості, порядок її укладення, а також ним запропоновано основні шляхи вдосконалення кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості (с. 159-168).

Новак В.Р. вірно зазначає, що метою укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні є спрощення здійснення досудового розслідування і судового провадження, досягнення процесуальної економії та швидкого вирішення кримінального конфлікту й безумовне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому правопорушенні. Підкреслено, що правовою підставою для застосування цієї компромісної процедури є визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненому кримінальному правопорушенні, що в подальшому визначає процесуальну форму кримінального провадження (с. 111-113).

В результаті проведеного дослідження здобувачем обґрунтовано недоцільність укладення угоди про визнання винуватості із засудженим, оскільки така угода не відповідає меті, покладеній в основу створення інституту угод у кримінальному процесі, а саме: забезпечення значної процесуальної економії часу та державних коштів. Зазначається, що досягнення домовленостей із засудженим є вигідним тільки останньому, оскільки переваги від укладення такої угоди отримує переважно не сторона обвинувачення чи суд, а сам засуджений (с. 168).

Дисертантом доведено, що КПК України не регламентує порядок здійснення нагляду за виконанням угоди про визнання винуватості, а лише визначає правові наслідки її невиконання.

Зазначено, що прокурорський нагляд за практичним виконанням умов затвердженої судом угоди здійснюється у таких формах: а) звернення до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку; б) участь у судовому провадженні за клопотаннями про скасування судом вироку про затвердження угоди; в) ініціювання питання про притягнення особи, винуватої в умисному невиконанні умов угоди до юридичної відповідальності (с. 155-158).

Новаком Р.В. обґрунтовується доцільність закріплення обов'язку для прокурора вживати певних заходів відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» з метою усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює зі слідством. Вказується, що право на забезпечення безпеки також має засуджений, оскільки виконання обов'язків щодо співпраці у викритті правопорушення, вчиненого іншою особою, зважаючи на довготривалий процес може відбуватися і після набрання вироком законної сили (с. 159-161).

На закінчення кожного розділу і всієї дисертації в цілому Новаком Р.В. конкретно характеризується зміст розглянутих питань у висновках (с. 59-60, 107-108, 167-168, 169-172).

В публікаціях здобувача достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження.

Автореферат відповідає зазначеній спеціальності: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Дисертація Новак Р.В., як вже зазначалось, виконана на актуальну тему, але як і в будь-якому самостійному науковому дослідженні, зустрічаються положення, які викликають сумніви і можуть стати предметом наукової дискусії або потребують додаткового аргументування:

1. На с. 23-25 дисертації (с. 7 автореферату) здобувач розглядає питання про виділення двох груп ознак – суб'єктних та нормативних, які, на його думку, об'єднують всі особливі порядки кримінального провадження. На думку опонента, автору необхідно було б більш ґрунтовно зупинитись на характерних ознаках, які взяті ним за основу такої класифікації. Бажано це питання йому більш детально висвітлити в ході захисту роботи, вказавши які точки зору є в сучасній юридичній літературі.

2. Офіційний опонент вважав би доцільним більш ретельно проаналізувати процесуально-правові наслідки примирення потерпілого з підозрюваним або обвинуваченим, а саме: 1) при примиренні винного з потерпілим відповідно до ст. 46 КК України; 2) при укладенні угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) – с. 86-87 дисертації.

3. В роботі (с. 149-151, 171), а також в авторефераті (с. 13) Новак Р.В. пропонує доповнити статтю 469 КПК України частиною 9 такого змісту: «Укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до початку судового розгляду справи в суді першої інстанції». Не заперечуючи проти такої пропозиції автора, хотілося б почути при захисті роботи додаткові аргументації щодо запропонованої нової частини цієї статті, а також, наскільки поширене це явище в судовій практиці після набрання чинності КПК України 2012 р.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і не знижують її наукового рівня.

Зроблені Новаком Р.В. наукові висновки (с. 169-172) мають вагомую аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують цілісність проведеного дослідження, результати якого апробовані на п'яти науково-практичних конференціях та опубліковані в шести наукових статтях у вітчизняних фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (див.: с. 6, 14-15 автореферату).

Оформлення даної дисертації відповідає усім вимогам, що пред'являються до такого виду робіт. Структура є цілком логічною, розкриття змісту послідовним.

Автореферат дисертації відповідає її змісту, а саме відбиває основні положення та результати дослідження, які наведені в тексті роботи. Матеріал викладено з логічною послідовністю, грамотно, літературною українською мовою, стиль викладу матеріалу – науковий. Зміст дисертації свідчить про те, що автор виконав поставлене завдання, показавши при цьому глибокі знання наукової літератури, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства, вміння їх всебічно аналізувати, переконливо обстоювати власну точку зору.

Проведене дослідження надало здобувачу змогу вирішити важливе наукове завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей здійснення кримінального провадження на підставі угод в Україні.

Вищевикладене дає підставу для такого узагальненого висновку: дисертаційне дослідження Новака Романа Васильовича на тему: «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» відповідає науковій спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Воно є цілісним і завершеним монографічним дослідженням актуальної для науки кримінального процесу

проблеми. Це дослідження дало можливість одержати важливі науково обґрунтовані результати, які визначають сутність та зміст кримінального провадження на підставі угод в Україні, а також надати пропозиції з удосконалення порядку укладання угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у вітчизняному кримінальному провадженні.

За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю отриманих результатів, а також за авторськими публікаціями дана робота є певним внеском в розвиток вітчизняної кримінальної процесуальної науки.

Дисертація відповідає вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 та кваліфікаційним вимогам Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а автор цього дослідження – Новак Роман Васильович на основі прилюдного захисту заслуговує присудження наукового ступеня – кандидат юридичних наук.

Офіційний опонент

Професор кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук,

професор, заслужений юрист України

Д.П. Письменний